

KAMIL POZORSKI
Universitas Pontificia Salesiana Roma
ORCID 0000-0001-6014-141X

OLIWETANIE W ŁĄDZIE NAD WARTĄ 1919-1921

WPROWADZENIE

Pochodzenie zakonu *Congregatio S. Mariae Montis Oliveti OSB*, potocznie zwanych oliwetanami, a także dzieje ich krótkiej obecności na ziemiach II Rzeczypospolitej zainspirowały mnie do pogłębienia tego tematu z dwóch powodów. Pierwszym jest troska o pamięć historyczną, związaną z pocysterskim klasztorem w Łądzie nad Wartą, w którym przed wiekiem (1919) osiedlili się „Biali Mnisi” – Ojcowie Oliwetanie, stając się w ten sposób kolejnymi gospodarzami i kustoszami *domui Landensi*. Choć jak wiadomo Łąd nad Wartą to przede wszystkim wielowiekowa obecność cystersów (XII-XIX wiek), krótka i dramatyczna historia kapucynów (1850-1864), blisko stuletnia działalność salezjanów (1921-), to do całości mozaiki historii życia zakonnego, w tym miejscu Wielkopolski, nie można zapomnieć tego najkrótszego, z wyżej wspomnianych i najmniej znanego okresu oliwetanów, w latach 1919-1921. Drugim powodem, dla którego podjąłem się opisanie niniejszego zagadnienia, jest chęć choć krótkiego przybliżenia historii i duchowości zakonu oliwetanów, zważywszy na fakt, iż w roku 2019 obchodzili oni 700-lecie od założenia ich pierwszego klasztoru w Monte Oliveto Maggiore w okolicach Sieny, we włoskiej Toskanii. Od tego właśnie miejsca Monte Oliveto – Góry Gaju Oliwnego bierze nazwę zakon oliwetanów.

ZARYS HISTORII OLWETANÓW

Powstanie nowego zakonu inspirowanego się regułą św. Benedykta było związane z poszukiwaniem przez św. Bernarda Tolomei¹ doskonałości życia poświęconego Bogu pośród zawirowań społeczno-politycznych środkowych Włoch XIII-XIV wieku. Wraz ze swoimi sienneńskimi przyjaciółmi uzyskał on zezwolenie na życie monastyczne w Monte Oliveto. Dekret biskupa Arezzo, na terenie którego diecezji znajdował się

¹ Por. R. Donghi, G. Picasso, *Alla riscoperta di un carisa. Saggi di spiritualità e storia olivetana* „Studia Olivetana” 1995, t. IV, s. 23-30. Św. Bernard Tolomei urodził się w Sienie w 1272. Miał pochodzenie szlacheckie. Wybór życia eremickiego, wraz z towarzyszącymi go wywodzącymi się ze szlachty, zaowocował wkrótce wieloma powołaniami do nowo powstającej rodziny zakonnej. Ze Sieny i z innych miast Toskanii liczni *nobiles ac ignobiles* przybywali, aby dzielić wspólne życie ascetyczne. Za życia założyciela powstało kilka klasztorów, ale wszystkie one były zarządzane przez opata z Monte Oliveto i położone blisko siebie. Został on beatyfikowany w 1644. Długi proces kanonizacyjny został zwieńczony w 2009, kiedy to Benedykt XVI włączył Bernarda Tolomei do grona świętych Kościoła.

nowy klasztor, nosi datę 26 marca 1319². *Charta foundationis* oliwetanów potwierdza jednoznacznie, że mają oni żyć „*sub regula sancti Benedicti, ad honorem omnipotentis Dei et gloriose Marie virginis*”. Nowy zakon został kanonicznie zatwierdzony przez papieża Klemensa VI (1291-1352) w Awinionie a 21 stycznia 1344 r. Młoda wspólnota zakonna na krótko po papieskim dekreście erekcyjnym została doświadczona śmiercią kilkudziesięciu współbraci w czasie epidemii czarnej śmierci 1348 r. Również założyciel i długoletni opat Monte Oliveto Bernard Tolomei zmarł zarażony dżumą w sieneńskim klasztorze, dokąd udał się w trosce o chorych współbraci. Pomimo tych ciężkich doświadczeń oliwetanie nadal przeżywali czas ekspansji. Z dziesięciu klasztorów w 1344 pół wieku później posiadali już 23 wspólnoty rozsiane po prawie całym Półwyspie Apenińskim. W XVI wieku oliwetanie przejęli wiele byłych opactw benedyktyńskich, które z różnych powodów zostały zlikwidowane. Warto pamiętać, że oliwetanie, jak i sylwestryni powstały w okresie kryzysu, jaki przeżywał Zakon św. Benedykta³. Fundacje nowych rodzin zakonnych, inspirowanych się regułą św. Benedykta były odpowiedzią na ten kryzys i chęcią odnowy, a co z tym związane – powrotu do korzeni duchowości benedyktyńskiej. W 1524 roku oliwetanie liczyli już blisko 1200 współbraci zgromadzonych w ponad 100 klasztorach. Wieki XVII-XVIII charakteryzowało stopniowe zmniejszanie liczby powołań, co skutkowało likwidacją niektórych klasztorów. Od końca XVIII wieku na Półwyspie Apenińskim wskutek stopniowego likwidowania życia zakonnego, począwszy od Republiki Weneckiej (1771), kiedy to zlikwidowano aż siedem klasztorów oliwetańskich, aż po rok 1808, kiedy to nastąpiła kasata życia zakonnego, oliwetanie jak i inne wspólnoty zakonne przeżywały okres wielkiej próby i utraty dotychczasowych fundacji, które przechodziły na własność państwa. Dopiero w drugiej połowie XIX wieku nastąpiła powolna odnowa struktur i życia mnichów z Monte Oliveto Maggiore. W owym czasie oliwetanie przekroczyli granice Włoch zakładając pierwsze wspólnoty we Francji, Brazylii, Anglii, Meksyku i Gwatemali⁴. Szczególnie postać i działalność opata generalnego, późniejszego kardynała Placyda Schiaffino (zm. 1889) przyczyniła się do powolnej, ale trwałej odnowy zakonu. Kontynuatorem jego dzieła był opat generalny Hildebrand Polliuti (zm. 1917). Obecnie zakonnicy posiadają klasztory w obu Amerykach, Azji i w Europie (Włochy, Francja i Wielka Brytania). Blisko 300 zakonników zamieszkuje w 30 klasztorach animowanych przez Opata Generalnego i jego radę.

Gałąż żeńska zakonu oliwetańskiego nigdy nie rozwinęła się na większą skalę. Jedynie mniszki oliwetanki z klasztoru św. Jakuba mogą poszczycić się trwałą obecnością na terenie archidiecezji Bari. Kilkadziesiąt mniszek oliwetanek, zamieszkujących cztery klasztory, stanowi punkt odniesienia dla innych mniejszych wspólnot zakonnych, które na zasadzie agregacji dołączyły do wielowiekowej rodziny oliwetańskiej. Wśród nich wymienić należy oblatki św. Franciszki Rzymskiej (Rzym) i *Stabilite nella Carita* (Florencja).

² Por. G. Piccaso, *Congregazione Benedettina Olivetana*, [w:] *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, vol. 2, Roma 1975, s. 1494.

³ A. Cerinotti, *Atlante della Chiesa. Ordini religiosi. L'organizzazione Chiesa. La tentazione del potere*, Demetra 2001, s. 24-27.

⁴ R. Donghi, G. Picasso, *Alla riscoperta di un carisa...*, s. 258-259.

DUCHOWOŚĆ OLIWETAŃSKA

Duchowość Zakonu z Monte Oliveto nacechowana była jego benedyktyńskimi korzeniami. Pamiętając, że fundacja zakonu wiąże się z okresem początków humanizmu i Renesansu, których stolicą była pobliska Florencja, ważnym aspektem jego tożsamości była odpowiedź na *signa temporis*. Opactwa średniowieczne często nie potrafiły odnaleźć się w nowym kontekście historycznym, gdzie dominującą rolę przejęły miasta. Kryzys ekonomiczny i coraz bardziej rozpowszechnione powierzanie opactw możnym z zewnątrz, *in commendam*, stanowiły przyczynę kryzysu dotychczasowej formy życia monastycznego. Dzięki nowej dyscyplinie monastycznej udało się oliwetanom ustrzec błędów i kryzysu, który dotknął wiele włoskich opactw benedyktyńskich⁵.

Cechą charakteryzującą oliwetanów było przygotowanie intelektualne stanowiące o ich kulturze monastycznej, która narodziła się w okresie humanizmu. Studia z zakresu patrystyki i biblistyki poświadczają kierunek, który świadomie został obrany przez mnichów, tzn. poszukiwanie Boga i formacja duchowa bliźnich. Antoni da Barga (zm. 1452) pozostawił potomnym kodeks przechowywany w Archiwum Generalnym w Monte Oliveto Maggiore: *De dignitate hominis et excellentia humanae vitae*, w którym to traktacie ten pierwszy historiograf zakonu pisze o nadzwyczajności życia ludzkiego ze względu na stworzenie go przez Boga jak i na przeznaczenie tegoż życia do wiecznej chwały. Od XVII wieku oliwetanie zaczęli interesować się literaturą i naukami ścisłymi, co pozwoliło im pozostać w kontakcie ze światem współczesnym, stanowiąc z nim harmonijną jedność⁶.

Ważnym elementem duchowości oliwetańskiej była troska o modlitwę, która zajmowała oczywiście centralne miejsce w życiu monastycznym. Przygotowanie i dbałość o liturgię stanowiły zawsze ważne miejsce w regułach zakonnych oliwetanów. Normy życia zredagowane w 1445 potwierdzają obecność zakonnika odpowiedzialnego za prawidłowe celebrowanie Eucharystii i godzin kanonicznych. Materialnymi świadectwami troski o życie modlitewne są brewiarze ręcznie wykonywane przez braci, a dziś przechowywane na pamiątkę potomnym w klasztornych bibliotekach.

W duchowości zakonu istotnym czynnikiem jest aspekt samotności. W okresie rozwoju i dominacji miast w XIV i XV wieku wybierali oni świadomie miejsca odosobnione pod fundację przyszłych klasztorów. Odosobnienie nie oznaczało całkowitego zerwania kontaktów z tzw. światem zewnętrznym. Kontakt między mnichami a świeckimi ułatwiała ich gościnność i otwarcie na tych, którzy potrzebowali pomocy w postaci noclegu, pożywienia lub wsparcia duchowego. Od XVI wieku *solitudine et silentio* zostało nieznacznie zmodyfikowane. Oliwetanie zaangażowali się w prowadzenie niektórych parafii i w głoszenie kazań, i misji poza macierzystym klasztor⁷.

Ostatnią cechą duchowości mnichów była ich pobożność maryjna. Założyciel zakonu inspirował się duchowością św. Bernarda z Clairvaux, z którego to powodu zmienił imię z Jana na Bernard. Pierwszy klasztor w Monte Oliveto był poświęcony Narodzeniu NMP, a w konsekwencji cała rodzina zakonna charakteryzowała się czcią i kultem maryjnym: *in honorem Virginis Mariae primitus ordinata*⁸. Maryjność oliwetańska miała wpływ na wybór białego koloru habitu, jaki do dziś noszą mnisi z tego zakonu.

⁵ Tamże, s. 124.

⁶ Tamże, s. 125.

⁷ Tamże, s. 125.

⁸ Tamże, s. 126.

Z OPACTWA TANZENBERG DO ŁĄDU NAD WARTĄ

Pod koniec XIX wieku liczba powołań do zakonu oliwetanów zaczęła wzrastać. Wśród kandydatów znajdowali się także młodzieńcy z państw obszaru języka niemieckiego. Zarząd Zakonu postanowił zatem ufundować klasztor w Austrii, a dokładniej w Tanzenberg, w połowie drogi pomiędzy Klagenfurtem a Sankt Veit an der Glan. Opat generalny Camillo M. Serioło mając doświadczenie zagranicznych fundacji zlecił misję założenia nowej placówki o. Bonifacemu Ecker, z pochodzenia Austriakowi⁹. Idealnym miejscem na tworzenie nowej placówki okazał się stary i opuszczony zamek w Tanzenberg. Zakonnicy otrzymali opuszczone budynki zamku jako darowiznę, musieli jedynie zapłacić za 72 ha ziemi otaczającej nowo powstające opactwo. Mogli przy tym liczyć na życzliwość i pomoc miejscowego biskupa Kahna (1836-1915), ordynariusza diecezji Gurk-Klagenfurt. Biskup Kahn podczas długiego okresu swych rządów w diecezji (1877-1910) bardzo chętnie zezwalał na erygowanie nowych wspólnot zakonnych. Jego diecezja cierpiała na brak księży i silne ruchy antyklerykalne i liberalne¹⁰. Biskup pokładał wielką nadzieję w oliwetanach, licząc, że mnisi odnowią duchowo diecezję zwłaszcza na polu liturgii i animacji kilku parafii.

Bonifaz Ecker w 1898 został mianowany pierwszym przełożonym w Tanzenberg. Trzy lata później przełożony generalny wyniósł go do rangi opata. W kwietniu 1901 w obecności biskupa Kahna odbyła się oficjalna instalacja nowego opata. W tym samym czasie opat Ecker rozpoczął starania o utworzenie nowego klasztoru w Brazylii, w diecezji Curitiba, w stanie Parana. Pierwsze lata opactwa były okresem wielkiego rozkwitu i aktywności oliwetanów w Tanzenberg. Do wybuchu I wojny światowej wielu kandydatów prosiło o przyjęcie w mury klasztorne. W 1900 roku klasztor zamieszkiwało 10 zakonników, ale już w 1908 było ich 31, z czego 17 kapłanów, 2 kleryków, 5 nowicjuszy i 7 konwersów. Charakterystyką tej wspólnoty było to, że wszyscy byli bardzo młodzi. Średnia wieku wynosiła 24 lata, a najstarszym zakonnikiem był opat Ecker, który objął swój urząd w wieku 29 lat. W tym czasie udało się wyremontować budynki klasztorne i wybudować od nowa kościół w stylu neoromańskim. Wybuch I wojny światowej wpłynął znacząco na rozwój opactwa oliwetańskiego. Czterech zakonników poległo na polach bitewnych. Po 1918 roku zmalała drastycznie liczba powołań do oliwetanów w Austrii. Co prawda udało się Eckerowi ufundować jeden klasztor w diecezji Trieste, to jednak wielkie plany misyjne dotyczące Brazylii i Polski się nie powiodły. Ecker zmarł nagle w 1924 roku. Jego następcą opat Robert M. Gastl, urzędujący w latach 1924-1950, był świadkiem schyłku i zamknięcia opactwa w Tanzenberg, które przeszło z czasem w posiadanie diecezji, początkowo jako Niższe Seminarium Duchowne (zamknięte w 2009), a obecnie jako liceum¹¹.

W przechowywanym rejestrze zakonników, zamieszkujących opactwo w Tanzenberg, przynajmniej kilku było z pochodzenia Polakami żyjącymi na terenie Cesarstwa Austro-Węgierskiego¹². Zapewne z inicjatywy polskich zakonników narodził się

⁹ Ch. Cvetko, *L'abbazia olivetana do San Giuseppe a Tanzenberg* [w:] *L'Ulivo: Rivista olivetana di spiritualita e di cultura monastica*, Monte Oliveto Maggiore 2014, s. 72-109.

¹⁰ Tamże, s. 78.

¹¹ Tamże, s. 91.

¹² Archivio Abbazia Monte Oliveto Maggiore (dalej: AAMOM), *Registro dei monaci dell'abbazia di San Giuseppe a Tanzenberg*.

pomysł utworzenia klasztoru oliwetańskiego w pocysterskim opactwie w Łądzie nad Wartą, na terenie diecezji kujawsko-kaliskiej. W pierwotnych założeniach, jak podaje badacz tego zagadnienia J. Gaul, czterech polskich zakonników zapragnęło utworzyć w Łądzie szkołę rolniczą¹³.

OLIWETANIE W ŁĄDZIE NAD WARTĄ 1919-1921

Lata bezpośrednio poprzedzające przybycie oliwatanów do Łądu nad Wartą były naznaczone próbami uratowania opactwa przed całkowitym zniszczeniem. Budynki klasztorne ulegały stałej degradacji i były opisywane jako ruiny klasztoru w Łądzie. W 1886 roku w Łądzie erygowano parafię. Jej proboszczowie remontowali i wyposażali starą, barokową świątynię. W czasie pierwszej wojny światowej żołnierze niemieccy zniszczyli organy i zdjęli miedzianą blachę pokrywającą kościół. Ostatnim administratorem parafii w Łądzie przed przybyciem oliwatanów był ks. wikariusz Zenobiusz Nazdrowicz mieszkający w Kowalewie¹⁴.

W odrodzonej Polsce zaczęto szukać gospodarza, który by mógł we właściwy sposób zabezpieczyć budynki przed dewastacją i przywrócić je do dawnej świetności. Próbowano tu osadzić zakon oo. oliwatanów, którzy mieli założyć szkołę rolniczą¹⁵.

Jerzy Domaśławski pisał o próbach osadzenia oliwatanów w Łądzie, które to ostatecznie zaowocowały przybyciem zakonników z opactwa Tanzenberg. Niewiadomym jest, kto ich zaprosił do Łądu i jak wyglądała ich droga do Wielkopolski. W Archiwum Opactwa Monte Oliveto Maggiore znajduje sięteczka zatytułowana: Łądz nad Wartą. Zawiera ona, m.in. korespondencję pomiędzy ojcem Maurycym Świączkowskim¹⁶, przełożonym w Łądzie, a Opatem Generalnym Mauro Parodi. W pierwszym z listów datowanym na 10 stycznia 1920, o. Świączkowski napisał, że w Łądzie przebywa od czerwca 1919 roku. Wcześniej trzy lata był kapłanem wojskowym. Listy z roku 1920 są pełne optymizmu. Wynika z nich, że przełożony z Łądu planował we współpracy z władzą kościelną i państwową dokonać licznych inwestycji. O. Świączkowski żalił się jednak na pozostawianie jego listów i kartek bez odpowiedzi. Sugerował także, aby przełożony wyższy oliwetań spotkał się ze swym odpowiednikiem po stronie cystersów¹⁷. Poza przeorem w Łądzie przebywało

¹³ J. Gaul, *Der Versuch der Niederlassung von Olivetanern aus Tanzenberg in Ląd 1918*, „Carinthia I” 2005, nr 195, s. 461-463.

¹⁴ *Catalogus Ecclesiarum et utriusque cleri diocesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro Anno Domini 1919*, s.78.

¹⁵ J. Domaśławski, *Kościół i klasztor w Łądzie*, Warszawa-Poznań 1981, s. 25.

¹⁶ AAMOM, *Registro dei monaci....* O. Maurycy (Julian) Świączkowski urodził się w Wenzkau (Niemcy) 15 lutego 1879. Nowicjat odbył w opactwie w Seragno k. Mediolanu (Włochy), gdzie otrzymał habit zakonny 13 listopada 1895 i imię zakonne Mauro Maria. Pierwszą profesję zakonną złożył 8 grudnia 1896. Śluby uroczyste miały miejsce już w Tanzenberg (Austria) 8 sierpnia 1900. Święcenia kapłańskie przyjął z rąk bp. Josepha Kahna w Klagenfurcie 27 sierpnia 1901. W 1931 roku otrzymał dekret sekularyzacyjny, inkardynując się do archidiecezji gnieźnieńskiej.

¹⁷ AAMOM, M. Świączkowski, *Listy o. Maura Świączkowskiego do Opata Generalnego O. Mauro Parodi*, b. s.

jeszcze dwóch zakonników: o. Kazimierz Maria Rygielski¹⁸ i o. Michał Anioł Maria Gala¹⁹.

Podstawowym zadaniem nowej wspólnoty było kanoniczne erygowanie klasztoru. Jak wynika z korespondencji, był to proces dość długi. Opat generalny oliwetanów Mario Parodi zwrócił się z zapytaniem do Świętej Kongregacji ds. Życia Zakonnego o możliwość erygowania w Łądzie klasztoru wraz z nowicjatem, którego mistrzem miałby zostać przeor wspólnoty o. Maurycy Święczkowski²⁰. W czerwcu 1920 roku ordynariusz diecezji kujawsko-kaliskiej bp. S. Zdzitowiecki (1854-1927) wydał dekret, który stanowił:

Universis et singulis, quorum interest notum facimus ac declaramus ex parte Nostra nihil ob stare, quominus in Łąd in antiqua abbatia olim PP. Cisterciensium erigatur monasterium PP. Olivetanorum ord. S. Benedicti firmissime persuasum habentes fare, ut ex illa erectione quam uberrimi christianae civilitatis in fideles vicinos profluant fructus ad honorem Dei ac S. Matris Ecclesiae exaltationem. + S. Zdzitowiecki (Wladislaviae die 18 mensis Iunii 1920 an.)²¹.

Dopiero pod koniec 1920 roku wyżej wzmiankowana Kongregacja zezwoliła na erygowanie klasztoru oliwetanów w Łądzie, zezwalając jednocześnie na powstanie nowicjatu na czas określony, *ad triennium*. Dekret erekcyjny podpisany przez kardynała Teodora Valfre di Bonzo, prefekta Kongregacji, jak także przez opata benedyktynów Maurycego Serafiniego, sekretarza tejże instytucji, nosi datę 09 grudnia 1920²².

¹⁸ AAMOM, *Registro dei monaci...* O. Kazimierz (Stanisław) Rygielski urodził się w Kulm 23 grudnia 1886 w Kornatowie na Pomorzu. Nowicjat odbył w Seragno k. Mediolanu, gdzie 1 listopada 1905 otrzymał strój zakonny, złożył pierwsze śluby i otrzymał imię zakonne Casimiro Maria. Formację intelektualną kontynuował w Rzymie, w Instytucie św. Anzelma. 25 listopada 1908 r. w bazylice pw. Santa Maria Nova (Rzym) miały miejsce śluby uroczyste. W 1930 roku o. Rygielski został inkardynowany do diec. katowickiej. (Wcześniej jeszcze pracował jako kapelan wojskowy w Przemyślu i Poznaniu). W 1920 r. został oddelegowany na Górny Śląsk, gdzie brał udział w przygotowaniach do plebiscytu. Był również kapłanem w czasie III powstania śląskiego. Potem pracował przede wszystkim jako prefekt w szkołach m.in. w Mikołowie, Rybniku czy Chorzowie. Tuż przed wybuchem II wojny światowej zamieszkał w Zakładzie św. Jadwigi w Chorzowie, gdzie pełnił posługę kapłana szpitalnego. Aresztowany przez Niemców 30 kwietnia 1940 r. został wywieziony najpierw do KL Dachau – 5 maja 1940 r., a później – 26 maja do obozu w Mauthausen-Gusen, gdzie zginął 10 marca 1941 r. – zob: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922-2008*, red. J. Myszor, Katowice 2009, s. 343-344).

¹⁹ AAMOM, *Registro dei monaci...*, o. Michał Anioł Gala (Jan) urodził się w Sopornya (Węgry) 22 lutego 1891. Do opactwa w Tanzenberg wstąpił w 1909. Rok później 21 sierpnia 1910 r. przyjął habit zakonny i imię Michelangelo Maria. Pierwszą profesję zakonną złożył 27 sierpnia 1911 r. Śluby uroczyste odbyły się 8 kwietnia 1917 r. W tym samym roku otrzymał święcenia kapłańskie – 26 czerwca 1917 r. W 1924 roku został inkardynowany do diec. włocławskiej. Poza wymienionymi trzema oliwetanami w opactwie Tanzenberg znalazłem imiona innych Polaków: o. Antoni Maria (Paweł) Brzoskowski (ur. 1879), o. Placyd Maria (Józef) Nierzwicki (ur. 29 kwietnia 1880, zm. 22 września 1914, najprawdopodobniej wskutek działań wojennych), o. Teodor Maria (Franciszek) Ryglewski (ur. 17 października 1882), nowicjusz Adalbert (Piotr) Habrajski (ur. 17 maja 1881), now. Ansgary (Jan) Palmowski i o. Adalardy (Alfred) Piontek (ur. 28 października 1908.) Większość z polskich oliwetanów bądź przeszła w szereg kleru świeckiego, bądź opuściła zakon w trakcie formacji.

²⁰ AAMOM, *Registro dei memoriali della Congregazione Olivetana dal anno 1903-1956*, s. 277.

²¹ AAMOM, *Dekret biskupi erygujący klasztor Ojców Oliwetanów w Łądzie*.

²² AAMOM, *Registro dei memoriali...*

Wszystkie trzy wymienione dokumenty, choć formalnie potwierdzają ufundowanie klasztoru oliwetanów w Wielkopolsce, nie poskutkowały zakorzenieniem się nowej wspólnoty. Oto już w styczniu 1921, czyli w miesiąc po uzyskaniu wszystkich potrzebnych dokumentów, O. Maurycy Święczkowski napisał do swoich przełożonych zakonnych, że warunki i atmosfera wokół obecności oliwetańskiej w Łądzie zmieniły się diametralnie, „*non in meglio, ma in peggio*”²³, opisując trudy związane z pracami remontowymi i problemami o charakterze ekonomicznym. O. Maurycy pisał wprost, że biskup diecezjalny oznajmił mu że oliwetanie jeśli pragną opuścić Łąd, mogą to uczynić w pełnej wolności, gdyż znalazł już inne zgromadzenie zakonne, które podjęłoby się misji pracy w tym miejscu. List kończy się stwierdzeniem, że lepiej dla nas opuścić klasztor w Łądzie²⁴. O. Święczkowski w ostatnim z listów wysłanym z Łądu, z datą 21 marca 1921, prosił również, aby mógł pozostać w Polsce, bo w Tanzenbergu nie widzi dla siebie miejsca i pracy a także, iż pragnie założyć nowy klasztor na Śląsku, dokąd udał się już o. Kazimierz Rygielski. Trzeci z oliwetanów o. Michał Anioł Gala był opisany w tymże liście jako malkontent i że trudno przewidzieć, co z nim będzie²⁵. O. Święczkowski otrzymał na swoją prośbę o pozostanie w ojczyźnie pozytywną odpowiedź i podobnie jak pozostali współbracia przeszedł w szeregi kleru świeckiego: o. Święczkowski do archidiecezji gnieźnieńskiej, o. Gala do diecezji włocławskiej i wreszcie o. Rygielski do diecezji katowickiej²⁶.

Oczywiście krótka obecność oliwetanów w Łądzie nad Wartą, choć przerwana tak nagle, obfitowała w różne wydarzenia i codzienne zaangażowanie duszpasterskie. Ojciec Maurycy Święczkowski pełnił w tym okresie posługę administratora łądzkiej parafii, a ojciec Michał Anioł Gala był ustanowionym wikariuszem parafialnym²⁷. Poza działalnością duszpasterską, zwłaszcza licznymi spowiedziami, mnisi próbowali odbudowywać łądzkie opactwo i nadać mu nowe przeznaczenie. Jak wynika z zachowanej korespondencji, bardzo bliska realizacji była myśl utworzenia w Łądzie szkoły rolniczej. W liście konserwatora zabytków okręgu kaliskiego do bp. sufragana diec. kujawsko-kaliskiej Wojciecha Owczarka (1875-1938) z 9 września 1920 r. wynika, że władze proponowały przyznanie 30 mórg ziemi w Łądzie lub Jarocinie, w celu założenia szkoły o kierunku rolniczym: uprawa roli, rybołówstwo i pszczelarstwo. Szkoła ta miała być subwencjonowana przez Ministerstwo Rolnictwa, a kierowana przez zakonników oliwetanów z Łądu. Konserwator informował ponadto bp. W. Owczarka, że „hrabia Przeździecki, będący prawnym właścicielem opactwa, na projekt ten chętnie się zgodzi”²⁸. W miesiąc później tenże sam konserwator wystąpił z prośbą do Głównego Urzędu Ziemińskiego o przyznanie szkole w Łądzie już nie 30, ale 60 mórg ziemi, która to ziemia miała pozostać własnością państwową²⁹. W tym samym czasie władze państwowe pragnęły otworzyć w Łądzie oddział szpitalny. Na ten cel miały być przeznaczone pomieszczenia refektarza, część krużganków i cele

²³ AAMOM, *Listy O. Maura...*

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ AAMOM, *Registro dei monaci...*

²⁷ *Catalogus Ecclesiarum et utriusque cleri diocesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro Anno Domini 1920*, s. 88.

²⁸ Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Oliwetanie, *List Konserwatora Zabytków Okręgu Kaliskiego do Biskupa Sufragana diec. kujawsko-kaliskiej W. Owczarka*.

²⁹ Tamże.

zakonne na parterze i na piętrze prawego skrzydła klasztoru. Sala opacka miała być miejscem na odczyty, ale tylko w obecności przeora³⁰.

Pomimo tylu pomysłów na rozwój pocysterskiego opactwa, jak również współpracy władz państwowych i kościelnych, tak diecezjalnych jak i zakonnych, żadna ze wspomnianych idei nie została zrealizowana. Niespodziewanie na przełomie marca i kwietnia 1921 r. oliwetanie wycofali się z administrowanego przez nich klasztoru i parafii. W miejsce „białych mnichów” już 18 kwietnia 1921 r. przybyli do Łądu pierwsi salezjanie: ks. Wojciech Śmiłowski jako proboszcz, ks. Jan Romanowicz oraz koadiutor Józef Trącik.³¹ Jednakże już w sierpniu tego samego roku na miejsce ks. Śmiłowskiego został skierowany, w charakterze administratora parafii, ks. Piotr Wiertelak³². „Nowi gospodarze pocysterskiego opactwa w Łądzie od razu rozpoczęli gruntowne remonty zabytkowych obiektów, dostosowując je do nowych zadań”³³

PODSUMOWANIE

Celem niniejszego artykułu było krótkie przybliżenie historii i duchowości zakonu oliwetanów, który to zakon rozpoczął właśnie ósme stulecie swojej działalności. Wielkie zasługi tej wspólnoty zakonnej w historii Kościoła, ale także jej rola we współczesnym świecie zaowocowały wieloma studiami naukowymi na temat dziejów i duchowości oliwetanów. Pragnę wspomnieć na marginesie, że rekolekcje wielkopostne (2019) dla papieża Franciszka i Kurii Rzymskiej wygłosił opat oliwetanów z Florencji o. Bernardo Gianni, który się wielce przyczynił do powstania tego tekstu, inspirując mnie do poszukiwań na temat losów jego polskich współbraci. Oczywiście celem podstawowym mojego studium było przybliżenie historii obecności zakonników z Monte Oliveto Maggiore w Wielkopolsce, w Łądzie nad Wartą, w latach 1919-1921. Choć ich pobyt był niezwykle krótki, niespełna dwa lata, to jednak wpisuje się on w okres pomiędzy administracją łądzkiej parafii przez księży diecezjalnych, od 1886 do 1919, a obecnością salezjanów, którzy w 2021 roku planują świętować jubileusz 100-lecia ich obecności i pracy w tym czcigodnym i wiekowym łądzkim klasztorze. Niech zatem wspomnienie o oliwetanach, przybyłych do Wielkopolski z bardzo daleka, dopełni wiedzy na temat historii życia zakonnego w Łądzie nad Wartą, miejscu uświęconemu życiem mnichów cysterskich, kapucynów, oliwetanów i wreszcie tych, którzy dziś są spadkobiercami wiekowych tradycji, salezjanów Księdza Bosko.

³⁰ Tamże.

³¹ *Salezjanie w Łądzie 1921-2011*, red. J. Nowiński, Warszawa-Łąd 2011, s. 21.

³² *Catalogus Ecclesiarum et utriusque cleri diocesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro Anno Domini 1922*, s. 139. Ks. Piotr Wiertelak (ur.1881), wyświęcony na kapłana w Towarzystwie Salezjańskim w 1909. Zorganizował w Łądzie Małe Seminarium Duchowne dla spóźnionych powołań, internat, gimnazjum i szkołę dla sierot repatriantów (zob: J. Wąsowicz, *Piotr Wiertelak*, [w:] *Słownik biograficzny nauczycieli Wielkopolski wschodniej*. Tom 1, red. P. Gołdyn, Konin 2012, s. 275-276.

³³ *Salezjanie w Łądzie 1921-2011*, s. 21.

OLIWETANIE W ŁĄDZIE NAD WARTĄ 1919-1921

Słowa kluczowe: Łąd nad Wartą, życie zakonne, oliwetanie

Zarys dziejów zakonu oliwetanów, jego początki, misja i rozwój na przestrzeni minionych 700 lat, a także jego duchowość, stanowią pierwszą część artykułu. W drugiej części skupiono się na XX-wiecznej ekspansji oliwetanów, w tym na utworzeniu opactwa w Tanzenberg (dzisiejsza Austria), z którego to grupa polskich mnichów wyruszyła na wyzwolone ziemie II Rzeczypospolitej Polskiej, aby utworzyć tutaj nowy klasztor, w pocysterskich ruinach opactwa w Łądzie nad Wartą. Krótki okres obecności oliwetanów w Łądzie, 1919-1921, dopełnia jedynie dziejowego bogactwa i różnorodności tradycji, także tych zakonnych, charakteryzujących to szczególnie miejsce na mapie Wielkopolski i historii życia zakonnego w naszej Ojczyźnie.

THE OLIWETANS IN ŁĄD ON THE WARTA RIVER (1919-1921)

Keywords: Łąd (Polish: Łąd) on the Warta River, monasticism, Olivetans

The outline of the history of the Olivetans, its origin, mission and development over the past 700 years, as well as its spirituality, constitute the first part of the article. The second part focuses on the 20th century expansion of the Olivetans, including the establishment of the abbey in Tanzenberg (today's Austria), from which a group of Polish monks went to the liberated lands of the Second Polish Republic to create a new monastery here, in the Cistercian ruins of the abbey in Łąd (Polish: Łąd) on the Warta River. The short period of Olivetans' presence in Łąd, 1919-1921, complements the historical wealth and diversity of traditions, including those of monasticism, which characterize this special place on the map of Wielkopolska region and the history of monasticism in our homeland.

Bibliografia

Źródła:

Archivo Abbazia Monte Oliveto Maggiore

Registro dei monaci dell'abbazia di San Giuseppe a Tanzenberg

Registro dei memoriali della Congregazione Olivetana dal anno 1903-1956

M. Święczkowski, *Listy o. Maura Święczkowskiego do Opata Generalnego O. Mauro Parodi*, b. s.

Dekret biskupi erygujący klasztor Ojców Oliwetanów w Łądzie

Archiwum Diecezjalne we Włocławku,

Oliwetanie

Catalogus Ecclesiarum et utriusque cleri diocesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro Anno Domini 1919.

Catalogus Ecclesiarum et utriusque cleri diocesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro Anno Domini 1920

Catalogus Ecclesiarum et utriusque cleri diocesis Wladislaviensis seu Calissiensis pro Anno Domini 1922

Opracowania:

Cerinotti A. (2001), *Atlante della Chiesa. Ordini religiosi. L'organizzazione Chiesa. La tentazione del potere*, Demetra

Cvetko Ch. (2014), *L'abbazia olivetana do San Giuseppe a Tanzenberg* [w:] *L'Ulivo: Rivista olivetana di spiritualita e di cultura monastica*, Monte Oliveto Maggiore

Domasławski J. (1981), *Kościół i klasztor w Łądzie*, Warszawa-Poznań

Donghi R., Picasso G. (1995), *Alla riscoperta di un carisa. Saggi di spiritualita e storia olivetana* "Studia Olivetana" 1995, t. IV

Gaul J. (2005), *Der Versuch der Niederlassung von Oilvetanern aus Tanzenberg in Ląd 1918*, „Carinthia I”, nr 195

Picasso G. (1975), *Congregazione Benedettina Olivetana*, [w:] *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, vol. 2, Roma

Salezjanie w Łądzie 1921-2011 (2011), red. J. Nowiński, Warszawa-Łą 2011

Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922-2008 (2009), red. J. Myszor, Katowice

Wąsowicz J. (2012), *Piotr Wiertelak*, [w:] *Słownik biograficzny nauczycieli Wielkopolski wschodniej*. Tom 1, red. P. Gołdyn, Konin 2012